
od nacionalnosti in s tem omogočiti politično ter socialno vključitev vseh prebivalcev v Evropi in ne le državljanov držav članic. Tovrstno državljanstvo ne bi bilo več niti privilegij niti pravni status, ampak kolektivna praksa vedno »v nastajanju«. Torej permanentni kolektivni proces, organiziran onkraj ekskluzivnega članstva v skupnosti in lociran na mejah.

Ravno zaradi tega so teoretske konceptualizacije lahko zgolj predlogi, načini kristalizacije koncepta samega, kajti transnacionalno državljanstvo lahko realizirajo zgolj različni prebivalci v Evropi sami. Torej ljudstvo v Evropi, kakor ga ponudi misliti Balibar: ne kot ethnos/identitetno občestvo, temveč kot demos/konstituirajoča oblast na transnacionalnem nivoju. Če verjamemo Balibaru, da demokracije na skupni evropski ravni ni brez ljudstva, bi lahko zaključili, da brez političnega življenja ljudstva v Evropi ne bo ostala mit zgolj ideja državljanstva, temveč tudi ideja transnacionalne demokracije same.

Balibarjevo knjigo je nedvomno moč umestiti med tista redka teoretska dela o aktualnem procesu konstituiranja EU, ki bralki in/ali bralcu zraven konsistentne, pronicljive in angažirane teorije ponujajo uporaben, odprt in vnaprej gledajoč tekst. Skratka, tekst, ki zasluži pozornost in daje celo več, kot ponuja.

Mojca GROBELNIK

Greg Critser

Generation Rx: How Prescription Drugs Are Altering American Lives, Minds, and Bodies

Houghton Mifflin Company, Boston in New York 2005, str 308, \$ 24.95 (ISBN: 0-618-39313-7)

Knjiga nam ponuja vpogled v skrivnosti vzpona ameriške farmacevtske industrije, vse od leta 1980 dalje, ko je bila le ta v krizi, pa vse do današnjih dni, ko več kot polovica Američanov dnevno zaužije vsaj eno zdravilo. Z razkritjem povezav med vodilnimi v farmacevtskem sektorju in politiki, različnimi metodami manipulacije prebivalcev in vzpostavitve zdravja kot potrošniškega blaga, nam prikaže, zakaj je sploh prišlo do situacije, ki smo ji priča danes in na kakšen način lahko razumemo t. i. *Generacija Rx*.

Avtor nam najprej predstavi ozadje delovanja farmacevtskih družb in kar je bistveno, spremembo koncepta razumevanja zdravja, ki ga farmacevtske družbe vedno bolj izrabljajo za svoj zaslužek. Zdravje je postalo potrošno blago, dobrina, ki jo je mogoče kupiti. Bolezen je tako razumljena kot patološko, nenaravno stanje, ki ga je potrebno odpraviti, ne glede na posledice (stranski učinki zdravil), ki običajno prinesejo nove bolezni. Izpostavlja tudi velik pomen FDA (*Food and Drug Administration*), ki je zadolžena za preverjanje zdravil in njihovo odobritev na trg. Ta naj bi bila, v osemdesetih letih, zaradi prepočasnega postopka odobritve kriva za stagnacijo ameriške farmacevtske industrije. V času so se med politiko in farmacevtskimi družbami začele prepletati vedno močnejše po-

vezave. Tako so danes vodilne ameriške farmacevtske družbe (ki sicer obvladujejo skoraj 50 odstotni svetovni tržni delež) združene v PhRMA-o (*Pharmaceutical Research and Manufactures of America*), ki predstavlja enega največjih lobijev v Ameriki. Posledice takšnega vpliva farmacevtskih družb pa so vidne na več področjih. Kot prvo je potrebno omeniti pospešitev odobritve zdravil s strani FDA, ki danes pogosto potekajo zgolj na podlagi subjektivnih, lastnih raziskav farmacevtskih družb. Zaradi takšnih odobritev se pojavljajo številna nova obolenja zaradi, sicer odobrenih, a nevarnih zdravil in (pre)pogosto tudi smrti. Po podatkih raziskave časopisa ameriškega medicinskega združenja JAMA (*Journal of the American Medical Association*) lahko v letu 2001 od 225.000 smrtnih primerov kar 106.000 primerov pripišemo nepredvidljivim negativnim učinkom zdravil, 7.000 primerov napačno predpisanim zdravilom, 80.000 mrtvih je zaradi različnih bolnišničnih infekcij, 12.000 pa zaradi nepotrebnih operacij, med tem ko 20.000 ljudi umre zaradi drugih napak. Te reakcije danes predstavljajo enega od desetih najpogostejših vzrokov smrti v Ameriki, čeprav še ne vključujejo podatkov o smrti zaradi predoziranja in zlorabe zdravil. Kot drugo pomembno posledico pa je potrebno izpostaviti vpliv farmacevtskih družb na samo politiko (posamezne politike kot tudi politične stranke). Med letoma 1996 in 2002 so farmacevtska podjetja za lobiranje porabila več kot pol milijarde \$ in zaposlila več kot 600 lobistov (med katerimi je 24 bivših članov Kongresa). Druga največja farmacevtska družba Pfizer je med desetimi največjimi donatorji za volilne kampanje ameriških republikancev. Farmacevtski industriji je

preko lobiranja in političnih navezav med drugim uspelo uzakoniti tudi zakon (*Medicare Prescription Drug Act*), ki federalni vladi prepoveduje pogajanja za nižje cene, kar omogoča farmacevtski industriji še več samovolje in svobode. Da je pobudnik in vodja tega predloga zakona danes predsednik PhRMA-e (z 2 milijonoma \$ plače letno), glede na vse povedano seveda ni presenečenje. Vpliv takšnih povezav pa ni viden zgolj v Ameriki. Posledice smo namreč čutili tudi v Sloveniji, ko je ameriško zunanje ministrstvo leta 2001 (ob podpori takratnega slovenskega veleposlanika v Sloveniji, Johnnija Younga) Sloveniji, ob neupoštevanju varovanja zasebne lastnine zagrozilo z uvrstitvijo Slovenije na ameriško *watch listo*. Slovenska farmacevtska podjetja, ki proizvajajo predvsem generike so namreč ameriški farmacevtski industriji (ki večinoma izdeluje originalna zdravila) konkurenca, ki odžira precejšen tržni delež na določenih trgih. Izsiljevanju ZDA se je slovenska politika odzvala, ukinila je moratorij, ki je omogočal izdelovanje generikov in uvedla varovalko podatkovne ekskluzivnosti. Tako lahko tudi na podlagi konkretnega primera potrdimo Critserjeve zaključke povezanosti farmacevtske industrije in politike (tako na ameriškem – lokalnem kot globalnem nivoju).

Velik pomen avtor nameni tudi marketingu, ki danes v farmacevtski realnosti zavzema daleč najpomembnejše mesto. Prav marketing je tisti, ki je poleg političnih navezav farmacijo kot sektor izstrelil med vodilna ameriška podjetja. Tako prikaže razvoj marketinškega koncepta DTC (*Direct-To-Customer*), ki pomeni neposreden način komuniciranja farmacevtskih družb s potrošniki, brez zdravnika, kot posrednika s potrebnim

znanjem. V letu 1980 so ameriške farmacevtske družbe za reklamiranje predpisljivih zdravil porabile 2 milijona \$, v letu 2004 pa 4,35 milijarde \$. Za ameriško družbo je, po besedah avtorja, prav ta koncept tisti, ki pomeni bistven premik v glavah ljudi, ki zaradi neprestanega obkrožanja informacij o boleznih, za te dejansko postanejo bolj dovzetni. V sklopu komuniciranja pa lahko govorimo tudi o spremembah razumevanja zdravil, podobno kot zdravja. Zdravila so tako postala le še eno potrošniško blago več, ki ga je potrebno prodati v čim večjih količinah. S tem namenom so bile oblikovane ciljne skupine bolnikov, ki so potencialni kupci zdravil. Tako lahko njihovo delovanje razumemo v smislu prepričevanja vsakega posameznika, da je bolan (posredno, preko velike količine informacij o boleznih) in da potrebuje zdravila. Če citiramo enega od direktorjev farmacevtske družbe: »Obstaja veliko število ljudi, ki še ne vedo, da bi morali biti naši pacienti« (Critser 2005: 165). Poleg večjega zavedanja in informiranja bolniki pa smo priča tudi ustvarjanju novih bolezni, seveda z namenom boljšega zaslужka. Tako danes govorimo o boleznih, ki še pred desetimi leti niso obstajale, in ki ob zadostni medijski podpori vsakodnevno prepričajo ljudi, da so potencialni bolniki. V sklopu marketinškega udejevtvovanja pa nikakor ne smemo spregledati odnosa med farmacevtskimi družbami in zdravniki. Farmaceutvska podjetja namreč podpirajo vse spektre delovanja posameznega zdravnika; od študijskih dni (denarno podpiranje študijskih kampusov) do vsakodnevne prakse (posebni dodatki za predpisana zdravila, sponzoriranje zdravniške opreme, plačevanje zdravniških izpopolnjevanj...).

Avtor v nadaljevanju natančneje opredeli *Generacijo Rx*, ki je podvržena življenju v svetu, ki ga obvladuje farmacija. Tako natančneje opredeli značilnosti najmlajših (*Generacija Rx*), ki so prvič v zgodovini deležni več antidepressivov kot antibiotikov), mladih (*Generacija Rx1*), ki podobno kot najmlajši v ogromnih količinah posegajo po antidepressivih – leta 1992 je bilo na antidepressivih 5 % študentov, v letu 2000 pa že 20 %, srednje generacije (*Generacija Rx2*), ki so idealni potrošniki zdravil za holesterol, hkrati pa v največji meri izrabljajo analgetike, in najstarejših (*Generacija Rx3*), ki jih avtor poimenuje kar »super-seniors« in so največji porabniki predpisljivih zdravil (75 % starejših jemlje 2–4 zdravila dnevno). V sklopu tega izpostavlja tudi nove ameriške sanje, ki so ostati mlad (ne glede na ceno, ki jo plačaš) in problem razumevanja starosti kot bolezni.

Vendar avtor ne zaključi pesimistično. Kljub izčrpnosti in poglobljeni analizi omrežij, kot tudi posameznih zdravil in njihovega delovanja ter številnim konkretnim, vsakdanjim primerom, ki kažejo na izjemno negativne in zaskrbljujoče situacije, na koncu izpostavi točke, na katerih se lahko vsak posameznik zoperstavi in, kot pravi avtor, »ostane zdrav in živ« (str. 265). Tako poleg navodil zdravnikom in delavcem v zdravstvu naniza konkretne napotke za vsakega posameznika, ki je pred tem, da se nameni v ordinacijo (in o tem dvakrat premisli). Med napotki je daleč najpomembnejši ta, da naj se posamezniki začnemo zavedati, da je vsak sam odgovoren za svoje zdravje. Večino bolezni bi namreč lahko preprečili ob primerni prehrani in zadostni količini gibanja. Hkrati pa je lahko vsak posameznik medijsko ozaveščen in na ta

način izloči vse tiste vsebine, ki promovirajo bolezní sočasno z zdravilom in na ta način umetno ustvarjajo bolezní in bolnike. Posamezniki se lahko sami informiramo o zdravilih, njihovih stranskih učinkih in posledicami samega zdravljenja. To nam pred obiskom zdravnika omogoča, da se poučimo o posledicah jemanja zdravila za zdravje. Tako avtor ponuja nekaj internetnih naslovov, ki posredujejo nepristranske informacije o predpisljivih zdravilih in njihovi primeri uporabi. Med njimi največ pozornosti namenja internetni strani organizacije *Public Citizen* (www.citizen.org), na kateri so dostopna letna poročila o predpisljivih zdravilih, podatki o boleznih, ki jih povzročajo določena zdravila in priročnik Deset pravil za varnejšo uporabo zdravil, ki posamezniku omogoči, da lahko sam dobi informacije zdravilih, še preden obiše zdravnika. Starejšim, ki so največji porabniki zdravil, priporoča obisk internetne strani, ki ponuja odgovore in napotke na vprašanja o sočasnem jemanju zdravil, učinkih takšnega jemanja in globalno priznano listo zdravil (*Beer's list*), za katere je bolje, da se jim ljudje po 65 letu izognejo (www.tahsa.org/files%2FDDF%Fmedbeer1.pdf).

Marjan BREZOVŠEK

Miro Haček

Politika birokracije

Modrijan, Ljubljana 2005, str. 207,
6.300,00 SIT (ISBN: 961-241-060-7)

Znanstvena monografija *Politika birokracije* avtorja Mira Hačka s Fakultete za družbene vede, Univerze v Ljubljani, obravnava enega temeljnih, a skrbno prikritih problemov vsake sodobne demokratične oblasti, tj. odnos med visokimi javnimi uslužbenci in političnimi funkcionarji. Da bi mogli razumeti proces vladanja in njegovo delovanje, je namreč nujno, da je odnos med obema ključnima skupinama akterjev, ki najbolj vplivata na proces vladanja, čim bolj znan in raziskan; razkrivanje le-tega pa je poslanstvo in osnovni cilj *Politike birokracije*.

Knjiga se poglobljeno ukvarja s dihotomijo med politiko in birokracijo, ki v upravni in politični znanosti že dolgo velja za eno osnovnih točk v raziskovanju birokracije in njenih značilnosti. Jasna razmejitev med politiko in birokracijo je v modernih demokracijah sicer močno vprašljiva, saj birokracija po eni strani ni več zadolžena zgolj in samo za implementacijo odločitev, sprejetih s strani političnih funkcionarjev, ampak so javni uslužbenci v večini modernih demokratičnih držav vključeni tudi v proces oblikovanja politik, v okviru katerega se borijo za lastne koncepcije tistega, kar imajo za »dobro politiko«. Neposredni konflikt med politiko in birokracijo je občasno celo opredeljen kot temeljni problem sodobne države. Odnos med javnimi uslužbenci in njihovimi političnimi predstojniki je viden kot eden najpomembnejših aspektov refleksivnega vedenja v javnih organizacijah. Vpraša-